

ДОПОВІДЬ ГОЛОВИ ДЕРЖАВНОЇ АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ О. П. ГІНЗБУРГ

Підсумки діяльності державних архівних установ України у 2010 році та завдання архівної служби на 2011 рік

Шановні колеги!

На зламі 2010–2011 років розпочався новий етап розвитку державної архівної служби, позначений розширенням її функцій та поглибленням суспільної значущості архівів. При цьому незмінною домінантою залишається місія архівістів, що полягає у збереженні пам'яті та відповідальності за долю національної архівної спадщини. Як слушно зауважив відомий французький архівознавець Бруно Дельмас, “архівісти – це люди, які дозволяють суспільству перетнути час”. Усвідомлення архівістами своєї ролі в суспільстві є запорукою надійної збереженості документальних скарбів України. Тим більш важливо, підбиваючи підсумки роботи за 2010 рік, не лише констатувати успіхи чи з'ясувати невдачі, а проаналізувати їх причини, визначити чіткий алгоритм дій державних архівів на 2011 рік.

Звернімося насамперед до аналізу виконання пріоритетних завдань Держкомархіву 2010 року. Першим пріоритетом у діяльності архівних установ у 2010 р. було **створення і підтримання умов надійного довговічного зберігання документів Національного архівного фонду**. Успішність реалізації цього завдання тісно пов'язана із забезпеченням державних архівів сучасними приміщеннями з належними умовами зберігання документів. Відтак ключовим моментом у діяльності Держкомархіву було продовження реконструкції комплексу споруд центральних державних архівів України у м. Києві, на яку було витрачено 33 млн. 800 тис. грн. Сподіваємося, що активізація зусиль у цьому напрямі в 2011 р. дозволить відкрити першу чергу нових корпусів комплексу до 20-ліття незалежності України.

Реконструкцію архівних будівель проводили і державні архіви областей, зокрема Рівненської та Тернопільської. Крім того, умови зберігання документів НАФ було поліпшено шляхом ремонту та надання архівним установам додаткових приміщень. Так, ЦДАЗУ орендував приміщення загальною площею 604 кв. м., додаткові приміщення площею 2560,44 кв.м отримали 35 архівних відділів райдержадміністрацій і міських рад, 17 архівними відділами райдержадміністрацій і міськрад замінено приміщення площею 2070,84 кв. м. Крім того, відремонтовано 8283,46 кв. м. площ архівних установ.

Однак темпи реконструкції не можна вважати достатніми, а багато проблем матеріально-технічної бази державних архівів залишаються невирішеними. Не завершено будівництво приміщень держархівів Київської, Тернопільської областей та м. Севастополь, не вирішено пи-

тання щодо добудови корпусу № 2 Держархіву Чернігівської області, переміщення фондів держархівів Харківської та Одеської областей з аварійних будівель. Будівлі держархівів Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Одеської областей потребують капітального ремонту. Повністю вичерпано резерви площ для приймання документів на зберігання у ЦДІАК, ЦДІАЛ, держархівах Київської, Полтавської, Тернопільської, Харківської, Чернівецької областей, міста Севастополя. Сховища ще у дванадцяти державних архівів заповнені на 90–99 %. У той же час в архівних підрозділах установ – джерел комплектування – понад встановлені строки зберігається 1 млн. 765 тис. справ. У критичному стані досі перебуває Галузевий державний архів фінансових посередників Фонду державного майна України. У зв'язку з недостатністю фінансування у 2009 р. у його приміщеннях було відключено енерго- та водопостачання, систему пожежогасіння, охоронну сигналізацію, що створило загрозу для документів НАФ.

Важливою умовою забезпечення збереженості архівів є надійна охорона приміщень. У 2010 р. для здійснення заходів з охорони приміщень державних архівів із запланованих 6 989 400,00 грн. освоєно 6 531 702,10 грн. Архівні установи з метою посилення охоронного режиму задля запобігання несанкціонованому доступу до архівосховищ, виносу або крадіжкам документів, працювали над організацією позавідомчої охорони, встановленням охоронної сигналізації та систем відеоспостереження. Повністю забезпечено позавідомчою охороною та оснащено пожежною сигналізацією з підключенням до центрального пульта спостереження всі будівлі держархівів Волинської, Івано-Франківської, Луганської, Харківської, Черкаської областей. Однак загальний рівень захищеності архівних будівель і сховищ залишається недостатнім. Загалом позавідомчою охороною забезпечено лише 20 % від загальної кількості будівель архівних установ, охоронну сигналізацію встановлено у 60,5 % архівних будівель. Відтак фінансування охорони архівосховищ можна назвати проблемою, яка потребує особливої уваги. З метою вирішення цієї проблеми Держкомархівом ініційовано зміни до профільного закону із тим, щоб сума витрат на забезпечення охорони архівних установ обов'язково визначалася в державному та місцевих бюджетах і входила до переліку захищених статей видатків загального фонду бюджетів.

З метою посилення пожежної безпеки у державних архівних установах спільно з органами протипожежного нагляду проведено перевірки протипожежного стану приміщень, архівосховищ, а також технічного стану електромереж, засобів пожежогасіння. Держкомархівом та ЦДНТА проведено командно-штабне навчання “Організація роботи штабу ЦО (ЦЗ) при настанні надзвичайної ситуації техногенного характеру”. У Держархіві Одеської області, 20 архівних відділах райдержадміністрацій і міських рад встановлено, а в держархівах Волинської,

Запорізької, Рівненської, Черкаської, Чернігівської областей та 14 архівних відділах райдержадміністрацій і міських рад відремонтовано пожежну сигналізацію. У ЦДАГО пожежну сигналізацію підключено до центрального пункту спостереження МНС у м. Києві. Держархівом Запорізької області виконано поточний ремонт електрообладнання системи газового пожежогасіння із заміною протипожежної автоматики у сховищах 3 і 5 поверхів корпусу № 1 архіву.

Проте завдання оснащення архівних приміщень сучасними протипожежними засобами залишається нагальним з огляду на загальні цифри: пожежною сигналізацією забезпечено майже 60 % архівних установ та 52 % архівних відділів райдержадміністрацій, а системами пожежогасіння оснащено лише 5 % архівосховищ. З метою забезпечення архівних установ необхідними протипожежними засобами Держкомархівом подано узагальнені пропозиції архівних установ до проекту Державної цільової соціальної програми забезпечення пожежної безпеки на 2011–2015 роки.

Непокоїть збільшення кількості будівель, у яких системи життєзабезпечення застарівають і потребують постійного ремонту та модернізації. Так, у березні 2010 р. сталася аварія системи опалення в Держархіві Львівської області, а в листопаді – у приміщенні ЦДІАЛ та Держархіву Львівської області за адресою: вул. Підвальна, 13. У результаті замокання стелі у архівосховищі ЦДІАЛ пошкоджено 281 од. зб. НАФ. Крім того від наслідків аварії постраждали стелі двох робочих кабінетів Держархіву Львівської області.

Серед інших проблем, що потребують невідкладного вирішення, є й потреба в оснащенні архівосховищ сучасними системами вентиляції і кондиціонування повітря (нині лише 15% архівосховищ обладнано такими системами), адже через постійні порушення температурно-вологісного режиму в сховищах відбувається біоураження документів. На тлі загальної картини позитивним є встановлення в архівному відділі Дніпропетровської міської ради не лише автоматичної системи пожежогасіння, а й системи кондиціонування та вентиляції повітря.

З метою поліпшення фізичного стану всіх видів документів проводилися роботи з виявлення й обліку документів, що потребують ремонту і реставрації, виконувалися реставрація, ремонт, дезінфекція, дезінсекція і знепилення справ, здійснювалися заходи з попередження пошкоджень документів та спеціальні обстеження у ЦДІАК, ЦДАГО, ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного, держархівах Київської та Черкаської областей. За результатами обстежень архівами вжито заходів. У Держархіві Хмельницької області тривала робота з документами, постраждалими внаслідок пожежі 2003 р.

Зусилля щодо забезпечення збереженості документів НАФ невіддільні від заходів щодо його поповнення важливими документами з історії українського народу. Протягом 2010 р. на постійне зберігання

до державних архівів та архівних відділів міських рад надійшло понад 362 тис. од. зб. різних видів документів НАФ, що перевищує планові показники на 41 %.

Архіви забезпечили приймання та описування документації з виборів Президента України і місцевих виборів. Однак через брак вільних площ для зберігання документів НАФ становище державних архівів, які змушені зберігати виборчу документацію тимчасового строку зберігання, потребує коригування. Прикладом вирішення цієї проблеми є надання Держархіву Хмельницької області в оренду додаткового приміщення площею 273,3 кв.м. для зберігання виборчої документації. У цьому контексті планується внесення змін до деяких законів України щодо порядку зберігання виборчої документації.

Значна увага приділялася питанням контролю за станом діловодства та організації зберігання документів в архівних підрозділах установ – джерел формування НАФ, зокрема архівістами проведено 7 787 перевірень роботи служб діловодства, експертних комісій та архівних підрозділів, 29 оглядів стану роботи з документами в установах – джерелах формування НАФ, організовано 1 145 семінарів та курсів з підвищення кваліфікації для працівників діловодних, архівних, експертних служб підприємств, установ, організацій.

Покращилися показники роботи експертних комісій підприємств, установ і організацій. З метою нормативно-методичного забезпечення організації діловодства та експертизи цінності документів у 2010 році підготовлено низку важливих документів, серед яких: проект Інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади та проект Переліку типових документів, що створюються у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших підприємств, установ, організацій, із зазначенням строків зберігання документів. Ці проекти нормативно-правових актів були погоджені із зацікавленими органами виконавчої влади, однак вони потребують перепогодження у зв'язку з реорганізацією органів виконавчої влади. Методичному забезпеченню експертизи цінності документів сприятиме науково-методичний посібник “Експертиза цінності управлінських документів: історія, теорія, методика”, підготовлений кандидатами історичних наук С. В. Сельченковою та К. Т. Селіверстовою.

Удосконаленню роботи державних архівних установ щодо надійного зберігання документів НАФ сприяли перевірки їх діяльності. Упродовж 2010 р. проведено комплексні перевірки діяльності держархівів Житомирської, Луганської, Херсонської областей, ЦДАМЛМ, які супроводжувалися наданням методично-консультативної допомоги з широкого кола питань. Аналіз результатів проведених комплексних перевірок засвідчив, що найбільша кількість виявлених недоліків і порушень стосується організаційних та кадрових питань і не пов'язана з браком

коштів, а саме: формування планів роботи та здійснення контролю за їх виконанням; організація роботи дорадчих органів; організація методичного керівництва архівними відділами райдержадміністрацій і міських рад, трудовими архівами; складання списків джерел формування НАФ; оформлення видачі справ у тимчасове користування за межі архіву; ведення обліку документів НАФ; організація документообігу. Крім комплексних перевірок, відбувалися перевірки фінансової діяльності та контрольні перевірки з метою встановлення повноти усунення порушень, виявлених попередніми перевірками (ЦДАВО, ЦДАК, ЦДАГО, держархіви Сумської, Хмельницької областей, м. Севастополя).

У контексті діяльності щодо створення і підтримання умов надійного зберігання документів НАФ видаються актуальними ще кілька проблем. Так, вирішення потребує питання збільшення обсягів страхового копіювання документів НАФ, задля чого необхідно відновити діяльність лабораторій з виготовлення мікрофільмів страхового фонду, оснастивши їх відповідним сучасним обладнанням і матеріалами.

Залишаються недостатніми щорічні обсяги реставрації та ремонту документів. Обсяги цих робіт, що виконуються ДЦЗД НАФ, не задовольняють потреб центральних державних архівів. Досі не вирішено питання щодо виділення Держархіву Хмельницької області додаткової штатної чисельності, що унеможлиблює розгортання роботи центру реставрації документів, постраждалих внаслідок пожежі 2003 р.

До проекту розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження Плану заходів з розвитку реставраційної справи в Україні на 2010–2011 роки” Держкомархівом подавалися пропозиції щодо створення та оснащення спеціальних лабораторій для реставрації, ремонту, експертизи архівних документів, створення страхового фонду. Однак розпорядження не було затверджено.

Окремою проблемою є питання комплектування державних архівів аудіовізуальними документами, що вимагає нових підходів. Задля забезпечення повноцінного комплектування НАФ нагальним є зокрема усунення протиріччя у законодавстві щодо права архівів на одержання обов’язкового примірника аудіовізуального документа та авторське право.

Загострюються питання взаємодії архівних установ з фондоутворювачами приватної форми власності. Досвід взаємодії державних архівів з недержавними структурами показує, що більшість із них не мають наміру передавати на державне зберігання свою документацію. Як наслідок – у складі джерел комплектування державних архівів переважають органи управління та державні установи. Водночас фондоутворювачі приватної форми власності не забезпечують упорядкування та належне зберігання документів НАФ, їх документи не доступні для дослідників. Почастішали випадки, коли архівістам, посилаючись на комерційну таємницю, авторське право тощо, не дозволяють здійснювати

експертизу цінності документів з метою виявлення документів НАФ, а також проводити перевірки стану діловодства та архівної справи. Відтак підготовлено зміни до архівного Закону, зокрема передбачено такі нові норми, як право доступу державних архівних установ та архівних відділів міських рад до документів юридичних осіб з метою виявлення документів НАФ та право перевіряти роботу архівних підрозділів і служб діловодства підприємств, установ, організацій усіх форм власності на предмет дотримання профільного законодавства.

За останні роки погіршилась якість упорядкування документів в установах. Це пов'язано з ліквідацією госпрозрахункових груп при державних архівах. Нині управлінська документація впорядковується приватними підприємствами та підприємцями, які, зазвичай, не є спеціалістами з архівної справи. Лише в Києві функціонує 20, а в Харкові – 7 приватних підприємств з упорядкування документів.

Таким чином, активізація зусиль архівістів, спрямованих на забезпечення надійної збереженості документів НАФ, потребує підтримки суспільства і держави і повинна залишатися пріоритетом на наступний рік як ключова складова місії державної архівної служби.

Наступним пріоритетом у діяльності державних архівних установ у 2010 р. було **розроблення і запровадження технологій архівного зберігання електронних документів**.

Початок упровадження в Україні, як і в більшості країн світу, електронного документообігу значно ускладнив традиційну систему управління документацією, адже нам необхідно максимально зберегти напрацьовану методику роботи з паперовими документами із врахуванням сучасних технологічних рішень і водночас забезпечити тривале зберігання і доступ до електронних документів, можливість підтвердження їх юридичної сили шляхом засвідчення архівістами електронних документів у разі їх конвертації в нові технічні формати. Упродовж 2010 р. розроблено Галузевий стандарт “Метадані архівного електронного документа: структура та зміст”, методичні рекомендації “Конвертування електронних документів для постійного зберігання в архіві”, “Проведення експертизи цінності електронних документів”, “Правила найменування файлів архівних електронних документів та конвертованих копій”. Підготовлено пропозиції до розпорядження Кабінету Міністрів України “Питання реалізації пілотного проекту щодо впровадження технологій електронного урядування”, до проекту створення Електронного архіву національної пам'яті Українського інституту національної пам'яті. Фахівці Держкомархіву разом з УНДІАСД та ЦДЕА брали участь у багатьох спільних з іншими центральними органами влади нарадах, семінарах, робочих групах, у тому числі в спільному з Головдержслужбою проекті пілотного передавання на державне архівне зберігання електронних документів. Держкомархів також є активним учасником розробки Концепції та Державної програми впровадження

електронного документообігу з електронним цифровим підписом в органах державної влади та самоврядування України.

У квітні 2010 р. Центральний державний електронний архів України спільно з фахівцями Держкомархіву та Навчально-методичного комплексу Інституту підвищення кваліфікації Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” провели науково-практичний семінар “Електронні документи: від створення до архіву”. До участі в семінарі були запрошені спеціалісти УНДІАСД, Державного комітету інформатизації України, Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України, Національної академії наук України, інших центральних органів виконавчої влади та наукових кіл. У результаті плідного і активного обговорення проблем почалася і активно продовжується розробка Концепції планування життєвого циклу електронних документів та електронних інформаційних ресурсів, яка охоплює всі етапи існування електронного документа – від створення до довготривалого архівного зберігання.

До ключових сучасних напрямів організації доступу до інформації належить переведення в електронну форму довідкового апарату архівів та архівних документів. У минулому році це робили усі держархіви, однак різними темпами та з неоднаковою ефективністю. Держархіви Вінницької, Волинської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької та Чернігівської областей мають книжкові сканери та можливість оцифровувати архівні документи, але постає питання організації ефективного та зручного доступу, захисту та надійного зберігання електронної інформації.

У держархівах, за винятком ЦДАК (сховище на 6 терабайтів) та ЦДКФФА (12 терабайтів), відсутні централізовані сховища даних для зберігання отриманих цифрових зображень, що створює загрозу пошкодження або втрати інформації.

Повільними темпами впроваджується в державних архівах видача електронних (оцифрованих) документів у читальних залах. Позитивні приклади мають Держархів Донецької області, де видавання документів у електронному вигляді до читального залу зросло на 45 % (видачно 1621 справу), Держархів Волинської області, який оцифрував 489 справ, Держархів Херсонської області видає в читальний зал документи, оцифровані та оприлюднені у виданнях архіву упродовж останніх 4-х років.

На жаль, через недостатнє фінансування Державна архівна служба та державні архіви не можуть нині впровадити систему електронного документообігу. У бюджетному запиті Держкомархіву на 2011 р. було передбачено придбання та встановлення системи електронного документообігу в центральному апараті, але через брак реальних коштів планується тестове впровадження однієї з систем електронного документообігу для практичного оцінювання її складових.

З метою вивчення зарубіжного досвіду роботи з електронними документами українські архівісти взяли участь у низці міжнародних заходів: у робочих засіданнях 42-ї Міжнародної конференції Круглого столу архівів (CITRA) “Довіра та доступ. Проблеми управління документами та архівами у цифрову епоху” (Королівство Нідерланди), у щорічній тристоронній зустрічі керівників державних архівних служб та директорів державних архівних установ України, Росії та Білорусі (Республіка Білорусь), пленарні засідання якої були присвячені проблемам та перспективам комплектування державних архівів України, Росії й Білорусі та створенню страхового фонду на документи архівів та фонду користування.

У м. Одесі відбулися робочі засідання 11-ї Загальної конференції Євро-Азійського регіонального відділення (ЄВРАЗІКА) Міжнародної ради архівів (МРА), Консультативної ради керівників державних архівних служб держав-учасниць СНД (Консультативна рада) та міжнародні наукові конференції: “Спільна архівна спадщина та національні архівні фонди”, “Електронний документообіг та електронні архіви”.

Пріоритетом діяльності державних архівів, спрямованим на соціальний захист населення, було в 2010 р. **створення розгалуженої мережі трудових архівів**. Нині можна констатувати, що в Україні станом на 1 січня 2011 р. функціонує 1 198 трудових архівів, що зберігають понад 356 тис. од. зб. (за 2010 р. надійшло 164 тис. од. зб.), 271 установа з них має статус юридичної особи. За минулий рік створено 63 нові трудові архіви: 1 – при міській раді, 7 – при районних радах, 55 – при сільських та селищних радах. Водночас, протягом року було ліквідовано 19 трудових архівів: 17 – при сільських та селищних радах Житомирської, Сумської та Чернівецької областей, при Євпаторійській міській раді (Автономна Республіка Крим), при районній раді Великопетиського району (Херсонська область). Площа архівосховищ, які займають трудові архіви, порівняно з минулим роком збільшилася більш ніж на 4 тис. м². Однак у зв'язку з тим, що мережа трудових архівів створюється повільно, залишається невирішеною проблема надходження до державних архівів та архівних відділів міських рад документації з особового складу.

Найбільші надходження документів з особового складу від ліквідованих установ здійснили державні архіви Львівської та Чернівецької областей, архівні відділи райдержадміністрацій Івано-Франківської області, архівні відділи міських рад Автономної Республіки Крим, Вінницької, Дніпропетровської, Луганської областей. Державна архівна служба намагається вирішити цю проблему шляхом удосконалення чинного законодавства через надання районним і обласним радам права створювати трудові архіви, а також забезпечення їх фінансування.

Формування системи надання державних послуг архівними установами як пріоритетний напрям діяльності впродовж 2010 р.

було спрямовано на забезпечення прозорості та дотримання законодавства при наданні архівними установами платних адміністративних послуг. Держкомархівом підготовлено проект постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються архівними установами”.

Після консультацій до переліку внесено лише надання архівними установами фактографічних, генеалогічних, біографічних, історичних, тематичних та майнових довідок. Проект постанови розміщено на офіційному сайті Держкомархіву та направлено на погодження до профільних міністерств.

До пріоритетів діяльності державних архівів, пов'язаних із поглибленням співпраці із закордонним українством, належало в 2010 р. **поповнення НАФ документами зарубіжної україніки**. З огляду на це Держкомархів у 2010 р. продовжив консультації з Федеральним архівним агентством та Державним фондом кінофільмів Російської Федерації щодо можливості копіювання фільму О. П. Довженка “Зачарована Десна” та передавання копії фільму на зберігання до ЦДКФФА.

Під час перебування делегації українських архівістів у Празі (Чеська Республіка) українській стороні було вручено копії листів Михайла та Катерини Грушевських. Нині вони зберігаються в ЦДАК. Делегація також отримала та привезла в Україну негативи та звукові плівки документального фільму “Володимирський собор у Херсонесі, хроніка 1997–2002 рр.”.

Упродовж 2010 р. ЦДКФФА отримано грамплатівки із записами творів у виконанні хору “Україна” (Монреаль, 1959 р.) під керуванням українського диригента Н. Городовенка (Канада); компакт-диск із світлинами з сімейного архіву інженера Ярослава Зайшлого, що висвітлюють діяльність товариства “Сільський господар” на Галичині у 1930–1940-х рр. (Канада); фонозаписи та світлини з особистого архіву відомої правозахисниці, громадської діячки та журналістки Надії Світличної (США).

ЦДАЗУ отримано на постійне зберігання родинний архів О. Сухенка, громадського діяча (Італія), документи Українського православно-го братства ім. митрополита Василя Липківського (США), документи Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ) (США). Документи зарубіжної україніки отримали також ЦДАМЛМ, держархіви Вінницької, Кіровоградської, Сумської областей.

Взаємне виявлення документів та обмін ними обумовлюється низкою угод, укладених держархівами. Так, ЦДКФФА укладено Договір з Державним Фільмофондом Азербайджану, яким передбачено пошукову роботу з історії України та Азербайджану, обмін переліками та копіями документів, проведення спільних виставок, кінолекторіїв, інших заходів. ЦДАЗУ укладено Угоду про співробітництво з Бібліотекою та Архівом ім. Т. Г. Шевченка Союзу українців у Великій Британії

щодо взаємного обміну інформацією про архівні документи та розвиток співпраці з українськими громадами у Великій Британії. Держархівом Тернопільської області підписано Договір з Центральним архівом історії єврейського народу (м. Єрусалим), яким передбачено мікрофотокопіювання документів з історії єврейського народу на території Галічини. Держархівами Івано-Франківської та Тернопільської областей укладено Договори про співробітництво з Фундацією Європейських досліджень “Сармація” (Краків, Польща), метою яких є розширення доступу до архівної інформації з історії Римо-Католицької Церкви Речі Посполитої та створення фонду користування документами цієї тематики, що зберігаються в архівах. ЦДАВО підписано Угоду про співробітництво з громадською організацією Клеймс Конференс, відповідно до якої сторони мають реалізувати проект зі створення, наповнення та удосконалення через мережу Інтернет електронної бази даних документів з історії Голокосту єврейського народу та переміщення культурних цінностей, награваних у роки Другої світової війни, що містяться в колекції Айнзацштабу рейхсляйтера Розенберга і зберігаються в ЦДАВО.

Результатом співпраці з зарубіжним українством у Канаді став вихід комплексного довідника “Архівна україніка в Канаді”, презентація якого відбулася в Посольстві Канади в Україні та Посольстві України в Оттаві, також у наукових і архівних закладах Торонто, Вінніпегу, Едмонтону, Калгарі. ЦДАЗУ у співпраці з УНДІАСД підготовлено довідник “Архівна україніка в Білорусі”.

Таким чином, можна вважати достатньо високим рівень виконання цього пріоритетного завдання. Однак темпи передавання документів зарубіжній україніки в Україну залишаються повільними і потребують активізації.

До пріоритетних завдань діяльності державних архівів у 2010 році належало й **створення системи удосконалення документної інформації Національного архівного фонду**. Світова тенденція розширення доступу до архівної інформації впроваджувалася насамперед у продовженні розсекречення необгрунтовно засекречених документів. За станом на 1 січня 2011 р. показник таємних справ відносно до загальної кількості справ становить 0,24 %, що на 20 % менше ніж у 2008 р. Загальна кількість секретних справ, що знаходяться на зберіганні в державних архівних установах України становить 108 448 справ. Повністю завершено роботу з перегляду грифів секретності матеріальних носіїв інформації колишнього СРСР держархівами Миколаївської, Одеської, Полтавської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької областей та міста Севастополь.

Широкий суспільний резонанс мало завершення в 2010 р. роботи з розсекречення справ, які зберігаються в ЦДАВО, про табори і поховання німецьких військовополонених та інтернованих у роки Другої сві-

тової війни, а також про місця поховання померлих у таборах. Разом із Міністерством внутрішніх справ України та іншими зацікавленими органами вирішено питання щодо оприлюднення даних, що містяться в матеріалах архівних справ про долю німецьких військовополонених та інтернованих у роки Другої світової війни. Співробітниками ЦДАВО спільно з УНДІАСД підготовлено до друку міжархівний довідник “Реєстр розсекречених архівних фондів. Фонди ЦДАВО України”, готується “Реєстр розсекречених архівних фондів України (фонди, розсекречені у 2004–2010 рр.)”.

Загалом планові показники з питань використання інформації документів НАФ порівняно з показниками минулого року перевищено в 1,5 рази, а з підготовки виставок – удвічі. Майже незмінним є показник виконання запитів щодо підтвердження цивільного стану – 22 019 запитів. Загальний показник виконання держархівами запитів соціально-правового характеру становить 351 331 запит, практично на 87% запитів надано позитивну відповідь. Стабільно висока кількість виконання архівами генеалогічних замовлень, яких упродовж року надійшло 2 155. Географія цих запитів охоплює Австрію, Білорусь, Естонію, Ізраїль, Італію, Канаду, Латвію, Литву, Молдову, Нідерланди, Німеччину, Польщу, Португалію, Росію, Румунію, Туркменістан, США, Францію.

Проте державні архіви не мають змоги повноцінно здійснювати генеалогічні дослідження через брак робочого часу та спеціально підготовлених фахівців. З метою розширення форм співпраці в цьому напрямі та активізації самостійного пошуку дослідниками доцільно було б започаткувати на базі УНДІАСД науково-навчальний семінар з питань генеалогії.

Поліпшенню організації роботи зі зверненнями та запитами громадян сприяє створення баз даних (переліків), каталогів, інших довідково-пошукових засобів. Так, у серії “Архівні зібрання України” вийшли друком міжархівні довідники “Державний архів Черкаської області: анотований реєстр описів. Фонди періоду після 1917 року”, “Каталог метричних книг у Держархіві Житомирської області. Т. 1–2”, “Фонди міських, районних та трудових архівів Одеської області. 1944–2009. Ч. 1–2”, “Попечительный комитет об иностранных поселенцах Южного края России. 1799–1876. Аннотированная опись фонда” та інші.

Путівники по фондах держархівів 2010 року друком не виходили. Оскільки в планах установ цей вид роботи планується впродовж кількох років, а результатів немає, такий стан розвитку довідкового апарату архівів викликає серйозне занепокоєння. Видається очевидним, що не брак коштів на видання, а нераціональний розподіл бюджету часу на підготовку архівних довідників є основною причиною затримки виходу цієї суспільно значущої серії. Отже, у 2011 р. слід зосередити зусилля на усуненні цієї прогалини.

Одним із головних інструментів забезпечення інформаційної політики Держкомархіву залишається офіційний веб-портал, обсяг інформації якого становить 5 ГБ, а кількість відвідувачів – 2–3 тисячі на добу (з них – 65,7 % громадяни України, решта – представники 108 країн світу). На сьогодні майже усі архівні установи представлені в мережі Інтернет через свої сайти. Наступне завдання – забезпечити відповідність змісту сайтів вимогам чинного законодавства, постійне оновлення і розширення інформації, всебічне висвітлення діяльності архівних установ, а також приведення сайтів у відповідність до вимог веб-стандартів і технічного захисту інформації. Найбільшу увагу користувачів привертають Інтернет-виставки, яких на веб-порталі представлено 130, 9 виставок розміщено на власних сайтах центральних держархівів, 156 – на сайтах державних архівів та сайтах обласних державних адміністрацій.

Щодо підготовки виставок документів планові показники перевищено на 42%. На високу оцінку заслуговує рівень підготовки виставок “Війна і Перемога в історичній пам’яті українського народу” до 65-ї річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років (Меморіальний комплекс “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.”), “Вирішальний вибір. Документи Національного архівного фонду до 20-ї річниці Декларації про державний суверенітет України” (ДНАБ, Верховна Рада України), “Конституція України: Шлях державотворення” (ЦДАМЛМ), “Незабутнє. До 66-ї річниці визволення України від фашистських загарбників” (ЦДАМЛМ), до 90-річчя від дня народження видатного українського письменника, правозахисника, громадського діяча М. Д. Руденка (ЦДАМЛМ), “Радянське суспільство і війна. 1941–1945 рр. До 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні”, підготовленої за документами федеральних архівів Російської Федерації (ЦДАМЛМ).

Розширення співпраці архівних установ із засобами масової інформації сприяє поінформованості суспільства щодо діяльності архівної системи. Державні архіви у 2010 р. підготували і провели 517 радіопередач, 556 телепередач, на сторінках періодичної преси вміщено 1625 документальних публікацій. Зокрема, в ефір телеканалів “РАДА”, “Культура”, “СТБ”, “Інтер”, “1+1”, “Перший національний”, “24”, “Всесвітня служба УТР”, “ГЛАС”, “СІПІ”, КДРТРК, Всесвітньої служби “Радіо Україна”, радіо “Культура”, радіо “Свобода” та ін. вийшло 109 сюжетів та спеціальних репортажів за участі керівництва Держкомархіву.

До пріоритетних напрямів належало також **проведення сертифікації системи управління якістю в Держкомархіві та архівних установах**. Фактично йдеться не про створення нової окремої системи управління якістю, а про звичайну систему управління, яка повинна бути зручним робочим інструментом, за допомогою якого здійснюється управління Держкомархівом. Протягом 2010 р. було внесено зміни до Плану заходів щодо запровадження та функціонування системи

управління якістю в Держкомархіві, поновлено склади Координаційної ради, робочої групи та групи внутрішніх аудиторів, складено орієнтовний план-графік розроблення та впровадження документації системи управління якістю в Держкомархіві, розроблено Настанову з якості, шаблон матриці відповідальності, уточнено та скориговано політику Держкомархіву на 2010 р., виписано показники реалізації політики Держкомархіву та схему їх моніторингу, складено процесну таблицю взаємозалежності загальних процесів та процесів надання послуг.

Для автоматизації обробки документів із впровадження та функціонування системи управління якістю було встановлено програмний комплекс “Конструктор систем менеджменту підприємства”. За допомогою цього програмного комплексу створено модель системи управління якістю Держкомархіву, відображено процесну схему Держкомархіву, інформаційно наповнені необхідні довідники: штатний розклад, структура установи, довідники параметрів та клієнтів, задокументовано методики низки процесів.

Під час навчальної поїздки української делегації до м. Маастрихт (Королівство Нідерландів), яка була організована Головним управлінням державної служби України, заступник Голови Держкомархіву – Головний уповноважений з питань впровадження системи управління якістю ознайомила з кращими практиками функціонування систем управління якістю країн Євросоюзу та взяла участь у тренінгу з питань управління якістю за моделлю КАФ на базі Європейського інституту державного управління.

Спеціальної уваги потребувало таке пріоритетне завдання як підвищення результативності роботи Держкомархіву та запобігання проявам корупції. З цією метою здійснюється щотижневий випереджувальний контроль виконання доручень; щоквартально, щомісяця та щотижнево готуються інформаційні довідки про стан виконання актів та доручень Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, звернень та запитів народних депутатів України; ведеться реєстр персонально відповідальних за несвоєчасно виконані завдання, визначені актами законодавства, дорученнями Президента України, Кабінету Міністрів України.

У грудні 2010 р. проведено атестацію державних службовців. Всього підлягали атестації 611 державних службовців, з них: відповідають займаним посадам – 603 державних службовців, відповідають займаним посадам за певних умов – 8 державних службовців. Таких, що не відповідають займаним посадам, немає.

З метою реалізації Концепції подолання корупції в Україні “На шляху до доброчесності” та державної антикорупційної політики на період до 2011 року Держкомархівом затверджено план заходів на 2010 р., згідно з яким запроваджено проведення щотижневої прямої

телефонної лінії “Суспільство проти корупції” за участю керівників Держкомархіву.

На офіційному веб-порталі Держкомархіву розміщено банер “Антикорупційний портал”, для посилення відомчого контролю за додержанням принципів прозорості та відкритості діяльності Держкомархіву запроваджено рубрику “Запобігання проявам корупції”. Визначено перелік посад державних службовців апарату Держкомархіву та центральних державних архівів, які працюють у сферах, де існує високий ризик прояву корупції.

Згідно з вимогами чинного законодавства Держкомархівом та держархівами реалізуються принципи відкритості та доступності до державної служби шляхом надання інформації про вакантні посади, впровадження механізмів конкурсного іспиту. При призначенні на державну службу та звільненні з посад державних службовців Держкомархів керується виключно нормами чинного законодавства.

Запроваджено обов’язковий розгляд на засіданнях колегії, оперативних нарадах питань виконання законодавства про державну службу, боротьбу з корупцією, здійснення заходів щодо запобігання корупційним проявам та реагування на них.

Звісно, виконання пріоритетних завдань забезпечувалося злагодженою роботою всіх служб державних архівів. Зупинимося стисло на аналізі роботи дорадчих органів.

За останній рік кількісний склад *Колегії* виправдано зменшено з 19 до 12 осіб. Протягом року проведено 18 засідань колегії, у тому числі розширене (за участю керівників державних архівних установ України, на якому розглядалися питання щодо підсумків роботи архівних установ у 2009 році та їх завдань на 2010 рік).

На 5 засіданнях *Нормативно-методичної комісії* Держкомархіву було розглянуто 20 та схвалено 17 документів (3 – повернуто на доопрацювання). Вагомим науковим підсумком минулого року є нова редакція Правил роботи архівних установ України. Текст проекту Правил, розміщений на офіційному сайті Держкомархіву, широко обговорювався архівістами усієї України. За підсумками обговорення було внесено зміни та уточнення. Проект Правил подано на державну реєстрацію до Мін’юсту. Про недоліки у підготовці нормативно-методичних документів свідчить той факт, що 35 % документів, поданих на розгляд Нормативно-методичної комісії, повертаються на доопрацювання. Водночас слід зазначити, що загальний обсяг виконаних нормативних і методичних документів у порівнянні з 2009 р. збільшився на 29 %.

У зв’язку з низькою ефективністю роботи *Наукової ради* (1 засідання за рік) було проведено реорганізацію Наукової та Редакційно-видавничої ради в Науково-видавничу раду. Така оптимізація діяльності дорадчих органів позитивно позначилася на їхній роботі.

При Держкомархіві діє *Громадська рада*. З метою налагодження конструктивного діалогу з інститутами громадянського суспільства, залучення до консультацій найбільш зацікавлених та фахово підготовлених представників громадськості на офіційному веб-порталі Держкомархіву створено спеціальну рубрику “Громадянське суспільство і влада”.

Особливу роль у розвитку архівної справи в Україні відіграють міжнародні контакти. 2010 р. міжнародна діяльність Держкомархіву України та державних архівів була спрямована на подальшу активізацію двостороннього співробітництва з архівними службами іноземних держав та пошук нових міжнародних контактів, забезпечення участі делегацій українських архівістів у міжнародних форумах, організованих Міжнародною радою архівів та її регіональними відділеннями, встановленню нових та зміцненню існуючих зв'язків з українцями, які проживають за межами України.

Окрім згаданих заходів продовжувалася робота з укладення двосторонніх міжнародних міжвідомчих договорів з архівними службами іноземних держав, що сприяє налагодженню та подальшому розширенню взаємовигідної співпраці, досягненню взаєморозуміння у напрямі реалізації спільних проектів. 21 травня 2010 р. відбулося урочисте підписання Меморандумів про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Національним архівним управлінням Азербайджанської Республіки, Національним архівом Грузії, Угоди про співробітництво в сфері архівної справи з Міністерством зв'язку та інформації Республіки Казахстан; 12 листопада 2010 р. в приміщенні Держкомархіву підписано Меморандум про співробітництво з Національною бібліотекою та архівом Ісламської Республіки Іран.

Упродовж року проводилися консультації та узгодження текстів Договору про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Головними архівами Королівства Бельгія та державними архівами Провінцій, Угоди про співробітництво між Державним комітетом архівів України та Національним Меморіалом Катастрофи і Героїзму Яд Вашем (Ізраїль), Договору про співробітництво між Державною архівною службою України та Генеральною дирекцією архівів Португальської Республіки, внесено зміни до чинної Генеральної Угоди про співробітництво між Державною архівною службою України та Генеалогічним товариством Юта, США від 10 грудня 2004 р.

Державним комітетом та державними архівами здійснювались також й інші заходи, спрямовані на поглиблення та встановлення конструктивних взаємовідносин з державними архівними службами іноземних держав.

Одним із найважливіших досягнень у сфері фінансування державних архівних установ стало прийняття Кабінетом Міністрів України

Постанови № 153 від 3 лютого 2010, згідно з якою за Держкомархівом було закріплено контроль за виконанням бюджетної програми “Забезпечення охорони приміщень державних архівів”. Фінансування зазначеної програми здійснювалося з квітня 2010 р. відповідно до Порядку використання у 2010 р. коштів Стабілізаційного фонду для здійснення заходів з охорони приміщень державних архівів.

На жаль, на 2011 рік визначено інший порядок проведення заходів з охорони приміщень державних архівів. Кабінетом Міністрів України не прийнято рішення щодо виділення коштів з Державного бюджету на 2011 р. за рахунок Стабілізаційного фонду. Разом з тим, Кабінет Міністрів України зобов’язав у 2011 р. Кабінет Міністрів АРК, обласні державні адміністрації, державні адміністрації м. Києва і м. Севастополя забезпечити охорону приміщень державних архівних установ.

Не було повною мірою профінансовано й Державну програму розвитку архівної справи на 2006–2010 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2006 року № 92. Це була перша програма, державним замовником якої був Державний комітет архівів України, виконавцями – міські, районні ради Автономної Республіки Крим, областей, центральні державні архівні установи, держархів в Автономній Республіці Крим, держархіви областей, архівні відділи райдержадміністрацій та міських рад.

Загальне фінансування за п’ять років склало лише 18% від запланованих обсягів. На заваді до виконання заходів Програми в першу чергу стала фінансова криза. Програмою діяльності Кабінету Міністрів України “Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток” було передбачено суттєве зменшення бюджетних витрат і жорсткий відбір державних програм розвитку зі скороченням кількості державних замовників. І, хоча наша Програма залишилася у заходах Програми діяльності Уряду, фактично її фінансування з 2008 р. не проводилося.

Ще однією причиною низького рівня виконання заходів є багатовекторність програми, якою передбачалося охопити основні сфери діяльності усіх архівних установ України.

З метою бюджетної підтримки розвитку архівної справи Держкомархів ставить питання щодо розробки концепції нової, більш вдосконаленої Програми задля продовження модернізації та розвитку матеріально-технічної бази архівів. В усіх цивілізованих країнах архіви знаходяться на державному фінансуванні, забезпечення їх функціонування є державною справою. Ми зі свого боку сподіваємося на те, що державна підтримка архівної справи буде значно підсилена.

Загалом у 2010 р. обсяги бюджетних призначень загального фонду Державного бюджету на фінансування видатків Держкомархіву та центральних державних архівних установ у порівнянні з 2009 р. збільшились на 6,1 млн. грн. (або на 14%) і склали 42,5 млн. гривень.

Збільшення фінансування дозволило в першу чергу підняти рівень середньомісячної заробітної плати у 2010 р. в державних архівних установах з розрахунку на одного штатного працівника на 519 грн.

Загалом використання бюджетних призначень головним розпорядником та центральними архівними установами у 2010 р. складало 99,7 %, місцевими державними архівними установами – 99,1 % від затверджених показників, що на 0,4 % більше, ніж у 2009 р.

Найефективніше використали бюджетні кошти (у розмірі 100 %) державні архіви: Донецької, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Херсонської, Черкаської, Чернівецької областей, міст Києва та Севастополя.

Додатковим і вкрай необхідним у сучасних економічних умовах джерелом фінансування архівів залишаються позабюджетні кошти, отримані від надання платних послуг. У порівнянні з минулим роком вони збільшились на 60% і становили 7, 6 млн. гривень. Найактивніше у цьому напрямку працювали ЦДІАЛ, ЦДКФФА, ЦДАГО, ЦДАВО, держархіви Івано-Франківської, Київської, Тернопільської, Полтавської, Рівненської областей, міста Києва. Водночас, недостатньо проводилася робота у держархівах Черкаської та Луганської областей, де від надання платних послуг надійшло лише 19,3 тис. грн. і 26,0 тис. грн. відповідно.

Вперше за декілька років Головним контрольно-ревізійним управлінням України та його підрозділами на місцях проведено планову ревізію фінансово-господарської діяльності Державного комітету архівів України, ДЕКС, та у 17-ти місцевих державних архівних установах за 2008, 2009 роки та завершений звітний період 2010 р. Ревізіями місцевих державних архівів установлено порушень законодавства на загальну суму 3,86 млн. грн., зокрема таких, що призвели до заподіяння збитків державі – 1,14 млн. грн., недоплат фізичним особам – 0,29 млн. гривень.

У зв'язку з уведенням нового Бюджетного кодексу України звертаю увагу директорів державних архівних установ на забезпечення у 2011 р. ефективного та цільового використання бюджетних коштів і переконливо пропоную вжити заходів щодо посилення бюджетної дисципліни у підпорядкованих державних архівних установах.

У центрі уваги керівництва Держкомархіву та керівників державних архівних установ постійно перебуває робота щодо забезпечення стабільності кадрового складу державних архівних установ, залучення і збереження кваліфікованих кадрів, підвищення професіоналізму трудових колективів. Укомплектованість кадрами архівних установ становить 97 %. Плинність кадрів залишається стабільною і складає 11 %. Статус державних службовців мають 60 % працівників архівної галузі. Працівники, які обіймають керівні і провідні посади, мають вищу освіту, що становить 72 % фактичної чисельності. Працівникам створено

відповідні умови для їх безперервного навчання, підвищення кваліфікації, професійного розвитку та службової кар'єри. Керівництвом підтримується навчання молодих фахівців у аспірантурі. Держкомархівом проведено низку стажувань реставраторів державних архівів на базі ДЦЗД НАФ.

Водночас проблему набору кваліфікованих кадрів не можна вважати вирішеною остаточно, зокрема через неprestижність професії архівіста серед випускників вузів, низький рівень матеріального забезпечення і соціальної захищеності. З тієї ж причини звільняються і кваліфіковані фахівці. 36 % працівників архівної галузі мають стаж роботи на займаній посаді від 1 до 5 років.

Отже, проаналізувавши діяльність державних архівних установ у 2010 р., пропонуємо обговорити **пріоритетні завдання Державної архівної служби України на 2011 рік:**

- забезпечення дієвого контролю за станом діловодства і збереженістю архівних документів;
- розроблення і запровадження порядку передачі електронних документів на архівне зберігання, технологій їх тривалого збереження і використання;
- удосконалення системи соціального захисту громадян;
- забезпечення гарантованої збереженості документів Національного архівного фонду;
- поглиблення ефективності міжнародного співробітництва;
- розширення доступу до документів Національного архівного фонду та розвиток довідкового апарату;
- проведення сертифікації системи управління якістю в Державній архівній службі та архівних установах;
- забезпечення повноцінного функціонування Страхового фонду документації;
- розроблення Концепції Державної цільової програми розвитку архівної справи.